

Transnationaal 'Koerdistan', knooppunt Brussel

AUTEUR Marlies Casier

FOTOGRAFIE Nick Hannes

Op 5 maart 2010 stapten vijfduizend Koerdische manifestanten mee in een mars doorheen Brussel, woedend over de razzia's in de vele Koerdische organisaties in België. Het was zeker niet de eerste keer, want ook bij de arrestatie en ter doodveroordeling van PKK-leider Abdullah Öcalan trokken tienduizenden Koerden de straten op.

Brussel is uitgegroeid tot een belangrijk knooppunt in de transnationale politieke ruimte. Zeker voor de Koerden uit Turkije, het land dat aansluiting zoekt op de Europese Unie, is Brussel de poort tot politieke verandering in het thuisland. Tegen de verwachtingen in echter fungeert Brussel in de praktijk minder als poort naar Europa, maar wordt van daaruit nog meer een rechtstreekse thuismatch gespeeld. Brussel vormt, een organisatorisch knooppunt voor verschillende Koerdische organisaties die deel uitmaken van eenzelfde netwerk dat onder de invloed staat van de Arbeiderspartij Koerdistan. Waaruit dat netwerk bestaat, welke acties ondernomen worden en hoe politieke activisten daarin bijdragen tot de verdichting tussen 'hier' en 'daar', staat centraal. Het politiek en sociaal kapitaal dat in dit netwerk wordt aangewend, zal toelaten te begrijpen op welke manier een grensoverschrijdende transnationale politieke gemeenschap van Koerden vorm krijgt.

Knooppunt Brussel

Brussel heeft een bijzondere betekenis voor de Koerden uit Turkije. Niet alleen is het de hoofdstad van Europa – de economische en politieke unie in wording waarvan Turkije het lidmaatschap nastreeft – Brussel is ook de hoofdstad van een groeiende transnationale politieke ruimte waarbinnen de Koerden actief hun pro-Koerdische agenda in de praktijk trachten te brengen. Brussel huisvest dan ook zowel de Europese vertegenwoordigers van de legale Koerdische Vrijheid en Democratie-partij (Baris ve Demokrasi Partisi, BDP), het Koerdisch Nationaal

Kongres (Kongreya Neteweyî Kurdistanê, KNK), de Belgische federatie van Koerdische organisaties (Belçika Kürt Dernekleri Federasyonu, FEK-BEL), de Europese confederatie van de federaties van Koerdische organisaties in verschillende Europese landen (Avrupa Kürt Dernekleri Konfederasyonu, KONKURD), als de Koerdische satellietzender RojTV die uitzendt vanuit Denderleeuw. Deze organisaties zijn onderling met elkaar verbonden in een netwerk dat zich vanuit Brussel uitstrekt naar andere steden in Europa, Turkije en de Koerdische gebieden in het Midden-Oosten. De organisaties werden vanaf het eind van de jaren tachtig, begin jaren negentig in de Europese hoofdstad gevestigd. In die periode scheerde het gewapend conflict tussen de Arbeiderspartij Koerdistan (PKK) en het Turkse leger hoge pieken, met duizenden doden en gewonden per jaar tot gevolg. Honderdduizenden Koerden ontvluchtten het strijdtoneel tussen de guerilla en het leger in het zuidoosten van het land, en trokken naar de grootste Koerdische steden, zoals Diyarbakir, Batman en Van, of naar steden in het westen van Turkije, in het bijzonder Istanbul, Ankara, Adana, Izmir en Mersin. Voor vele tienduizenden vluchtelingen vormden deze steden slechts een tussenstap voor hun oversteek naar Europa, waar duizenden Koerden in de jaren negentig aanklopten als politiek asielzoeker. De meeste van hen kwamen terecht in Duitsland maar ook in andere West-Europese landen. Vandaag leven daarom naar schatting één

Brussel is de hoofdstad van een groeiende transnationale politieke ruimte waarbinnen de Koerden actief hun pro-Koerdische agenda in de praktijk trachten te brengen.

Koerdische demonstratie in de straten van Brussel

miljoen Koerden in West-Europa, waarvan zowat 600.000 in Duitsland, 70.000 in Frankrijk, 60.000 in Nederland, 40.000 in Groot-Britannië, 30.000 in Zwitserland, 40.000 in Oostenrijk en 40.000 in België, evenals kleinere aantallen in de Scandinavische landen. Het aantal Koerden onder de migranten uit Turkije groeide stelselmatig door toedoen van het conflict.

Onder de politiek asielzoekers die voornamelijk in de jaren negentig in Europa onderdak zochten, bevinden zich veel Koerden die zich in Turkije actief hadden ingezet ten voordele van de idealen van de Koerdische beweging. Een deel van hen zet haar activisme verder in de Europese landen van vestiging, waar reeds in de jaren tachtig het Koerdisch verenigingsleven langzaam vorm kreeg. Sommigen van hen waren journalist, partijmilitant, advocaat of voormalig guerrillero.

Wanneer in 1994 Koerdische parlementsleden Turkije ontluchten na een veroordeling tot vijftien jaar gevangenschap voor het spreken van Koerdisch in het Turkse parlement, groeit de Koerdische diaspora in Europa aan met democratisch verkozen politieke vertegenwoordigers die zich verenigen in het Koerdisch Parlement in Ballingschap (het latere KNK). De aanwezigheid van politieke vluchtelingen uit Turkije vertaalt zich op deze manier in een georganiseerde Europese diaspora die actieve transnationale praktijken onderneemt die erop gericht zijn vanuit Europa invloed uit te oefenen op de politieke en maatschappelijke situatie in Turkije, het land van herkomst van de Koerden.

Voor de volledigheid dient opgemerkt te worden dat er ook Koerden leven in Turkije's buurlanden, Irak, Iran en Syrië. De Koerden uit die landen zijn eveneens transnationaal actief en hebben ook hun vertegenwoordiging in de Europese hoofdstad. Sommige verenigingen bepleiten en streven naar één gemaakt Koerdistan, vanuit een Pankoerdisch gedachtegoed. Echter, de politieke organisatie van de Koerden wordt in de praktijk over het algemeen gekenmerkt door versnippering en verdeeldheid. Dit is onder meer te wijten aan de politiek-ideologische breuklijnen tussen verschillende (pro-) Koerdische politieke partijen die in die landen actief zijn, en aan de specifieke politieke en sociaal-economische context van de verschillende politieke regimes waaronder ze opereren: semi-democratisch en neoliberal in Turkije en Irak, of autoritair zoals in Syrië en Iran.

Voorbeelden van transnationale politieke praktijken zijn geldinzamelingen onder de Koerdische diaspora, grensoverschrijdende petitie's,

hongerstakingen in solidariteit met simultane hongerstakende activisten in Turkije, massademonstraties, grensoverschrijdende televisie, Koerdische internetsites en blogs, Koerdische kranten, persconferenties, congressen en politiek lobbywerk. Dergelijke praktijken beperken zich niet tot het Koerdische activisme, nee, ook vele andere politieke en/of levensbeschouwelijke strekkingen uit Turkije zijn transnationaal georganiseerd, zoals Milli Görüs, de Gülenbeweging of de nationalistische partij MHP. Dergelijke praktijken hebben ook een gemeenschapsvormend effect. Zo heeft de Koerdische satelliettelevisie ertoe bijgedragen dat Koerden in Europa en Koerden in Turkije dag-op-dag op de hoogte blijven van de politieke ontwikkelingen in Turkije én Europa. Verschillende auteurs stellen bovendien dat de televisie heeft bijgedragen tot de eenmaking van het Koermanji, de Koerdische taal die door Turkse Koerden het meest gesproken wordt, en ook tot het stimuleren van andere minderheidstalen in de regio van herkomst, zoals het Zaza. Dit alles heeft op zijn beurt dan weer bijgedragen tot de vorming van een groeiend nationaal bewustzijn onder Koerden. Deze transnationale politieke praktijken hebben ertoe geleid dat we vandaag kunnen spreken van een groeiende transnationale politieke ruimte waarbinnen een grootstad als Brussel een sleutelpositie inneemt. De Koerdische organisaties werden in Brussel gevestigd, niet zozeer omdat Brussel zoveel Koerdische inwoners zou tellen (want was dat de referentie geweest, dan was Berlijn of Keulen een evidentere uitvalbasis geweest), maar net omwille van de aanwezigheid van de internationale instellingen en de symboliek van de stad: het is het kloppend hart van Europa, en de belofte van democratisering die de Europese integratie van Turkije in zich draagt.

Europees of toch weer niet?

Hoewel Brussel dus een sleutelpositie inneemt in de transnationale netwerken die Koerden tussen Turkije en Europa hebben ontwikkeld, en hoewel er maandelijks, zo niet (twee)wekelijks activiteiten opgezet worden vanuit de Europese hoofdstad, blijft het Koerdisch transnationaal activisme voor de buitenstaander vaak verwarrend on-Europees aandoen. Het aantal Koerdische politieke activisten die een andere taal spreken dan Turks en Koerdisch is bijvoorbeeld op één hand te tellen. Bij persconferenties ontbreken vaak vertalingen, en de slogans op de banners die door de straten van de hoofdstad worden megedragen, evenals de leuzes die er gescandeerd worden, beperken zich meestal tot het Turks en Koerdisch. De gele met blauwe vlaggetjes waarop de PKK-leider Abdullah Öcalan wordt afgebeeld, zijn opvallend veel aanwezig, ook al vertellen ze de toeschouwer weinig over datgene waar het de demonstreerden Koerden nu eigenlijk om te doen is. Hoewel alles er dus op zou moeten wijzen dat de Koerdische beweging in Europa uitermate sterk Europees geïntereerd is, en ze die transnationale politieke ruimte ten volle zou kunnen aanwenden om het Turkse beleid ten aanzien van de Koerden actief te beïnvloeden, blijkt dat dit slechts in beperkte mate waargemaakt wordt. Maar de inefficiëntie en achteloosheid van de Koerden in Europa is gedeeltelijk schijn. Dit wordt duidelijk wanneer we, zoals Olivier Grojean overtuigend aangetoond heeft, 'de organisatie terug binnen brengen'.

Arbeiderspartij Koerdistan

De transnationale politieke ruimte die over de grenzen van Turkije en Europa gegroeid is, is in grote mate de uitkomst van de sterke aanwezigheid en dominantie van de PKK over de landsgrenzen heen. Het is de PKK die actief bijdraagt tot de organisatie van de Koerden binnen Turkije (waar het in de loop van de jaren negentig uitgroeide van een kleine linkse guerilla-organisatie tot een massabeweging met politieke vertegenwoordiging) en over de grenzen van Turkije, in de diaspora. Het zijn de militanten en sympathisanten van de PKK die in een meerderheid van de Koerdische organisaties in Europa (en zeker in Brussel) actief zijn en daar het politiek-ideologische project van haar leider Öcalan uitdragen. De focus van de PKK ligt in de eerste plaats op politieke transformatie in Turkije. Maar de organisatie ambieert op lange termijn ook de rol van bevrijdingsbeweging voor het hele Midden-Oosten. Ze organiseert zich dan ook in andere landen in de regio, waar ze probeert activisten aan te trekken en waar ze proxy-partijen mee heeft opgebouwd, zoals de PJAK in Iran en PYD in Syrië. De sterke concentratie van de politieke organisatie van de Koerden in de handen van de PKK verklaart verschillende zaken. Het verklaart allereerst het snelle en grote mobilisatiepotentieel van de Koerden in Europa. Zo slagen ze erin om naar aanleiding van belangrijke gebeurtenissen in Turkije of Europa binnen een mum van tijd simultane manifestaties op te zetten in verschillende Europese landen én steden in Turkije. Er worden bussen ingelegd vanuit Europese steden met een grote Koerdische politieke aanwezigheid naar de demonstraties in Brussel en Straatsburg. En ook al haalt de meerderheid van dit soort demonstraties (en andere acties) zelden de nationale pers binnen de Europese landen van vestiging, ze krijgen wel hun vertaling in de Koerdische kranten, de nieuwsuitzendingen van de Koerdische televisie, alsook in de virtuele ruimte van het internet. Daardoor vertalen dit soort activiteiten in de eerste plaats de verzuchtingen van de Koerdische beweging en haar sympathisanten terug naar de Koerden zelf, die zich binnen die transnationale politieke ruimte bevinden, een ruimte die zowel 'Turks Koerdistan' als de diaspora omsluit. Op die manier hebben dit soort transnationale praktijken – die slechts een beperkte zichtbaarheid en invloed hebben op het agenderen van de Koerdische kwestie hier – toch een belangrijk politiek en sociaal mobiliserend effect voor Koerden 'home' én 'away'. Het laat aan de Koerden en de Turkse overheden weten dat de Koerdische beweging nog steeds een actor van belang is, en demonstreert de populaire steun die de beweging geniet. Bovendien worden de transnationale activiteiten die vanuit

Koerdische verkozen burgemeesters en parlementsleden, maar ook mensenrechtenactivisten, journalisten en schrijvers vliegen met de regelmaat van de klok naar Europa.

Europa geïnitieerd worden en de media die vanuit Europa opereert hierin weinig of niet beperkt door mogelijke vormen van zelfcensuur, zoals in Turkije wel nog vaak vereist is om aan juridische vervolgingen en politionele controle te ontsnappen.

De dominerende rol van de PKK in de diaspora verklaart ook waarom de Koerdische kwestie in de transnationale politieke ruimte bijna louter zijn vertaling vindt in het discours en de symbolen van die beweging, waarbij de leider in gevangenschap, Abdullah Öcalan, een centrale plaats inneemt. Hij wordt door veel Koerden gepropageerd als hun 'Nelson Mandela', of boegbeeld voor de vrijheid, ook al kan zijn figuur binnen Europese politieke kringen nog steeds op weinig sympathie rekenen. Öcalan brengt dus niet de Europese politici in vervoering, maar klaarblijkelijk wel de vele aanhangers van de Koerdische beweging.

De dominantie door één transnationaal georganiseerde politieke beweging vertaalt zich ook in de primiteit die verleend wordt aan de vertaling van de belangen van de beweging en haar aanhangers in Turkije, eerder dan de problemen die Europese Koerden ondervinden bij hun politieke en maatschappelijke integratie in de Europese landen van vestiging. Integratie zelf werd jarenlang verwaarloosd omwille van de eenzijdige politieke en organisationele focus op politiek-maatschappelijke transformatie in Turkije. Het wordt in sommige landen nu pas aangekaart, vaak door de tweede generatie Koerden die in Europa opgegroeid zijn. Het zijn dus niet zozeer de mogelijkheden tot integratie in de landen van vestiging die voor de Koerdische migranten en vluchtelingen bepalen of zij zich blijvend richten op het land van herkomst. Een betere verklaring ligt in de rol van politiek organiserende krachten, zoals die van de PKK, die hoofdzakelijk bezig is om de thuismatch te spelen.

De verdichting tussen 'hier' en 'daar'

Het is daarom ook, in het bijzonder voor militanten van de PKK, maar ook voor haar sympathisanten, moeilijk om hun wereld te omschrijven als 'home' en 'away'. Wie deelachtig is aan de transnationale politieke ruimte die onder de invloed staat van de PKK blijft meestal sterk geïntereerd op de ontwikkelingen in het land of de regio van herkomst. Door de constante uitwisseling van beelden en informatie over wat zich 'daar' afspeelt en 'hier' gebeurt, is er bovendien een verdichting tussen 'hier' en 'daar'. Die verdichting wordt nog eens versterkt door de mobiliteit van zowel politiek vertegenwoordigers als activisten. Koerdische verkozen burgemeesters en parlementsleden, maar ook mensenrechtenactivisten, journalisten en schrijvers vliegen met de regelmaat van de klok naar Europa waar een drievoudig doelpubliek geadresseerd wordt. Brussel is steevast een belangrijke tussenstop voor elke delegatiereis naar het Europese continent. Door middel van (informele) politieke ontmoetingen die door Koerdische activisten binnen de in Brussel gevestigde organisaties bemiddeld en begeleid worden, trachten de Koerdische vertegenwoordigers Europese politici in het Europese parlement te overtuigen van hun zaak en van de aanhoudende problemen binnen Turkije. Door middel van interviews, deelnames aan praatprogramma's en de uitzending van toespraken via de satellietzender (alsook geschreven berichtgeving) bereiken diezelfde politieke vertegenwoordigers een breed publiek van

Abdullah Öcalan is voor vele demonstranten het boegbeeld van de Koerdische zaak

Koerden thuis én in Europa. Daarnaast zijn er een beperktere groep mensen, in Turkije en in Europa, die hun leven toegewijd hebben aan fulltime militant voor de Arbeiderspartij Koerdistan en verwante organisaties. Zij bewegen zich ook tussen 'hier' en 'daar', het ene jaar actief als militant in Europa, betrokken bij het organiseren van culturele activiteiten, politieke manifestaties en fondsenwerving of als journalist voor de Koerdische kranten of televisie, het andere jaar in het berggebied aan de Turkse grens, in een ideologische en/of militaire training. De politieke ruimte die politiek vertegenwoordigers van de Koerden, militanten en sympathisanten creëren en waarbinnen zij navigeren is al jarenlang een doorn in het oog van de Turkse autoriteiten, evenals een deel van de Turkse migrantengemeenschappen in Europa. Immers, het begrip dat hier soms opgebracht wordt voor het activisme van Koerden 'in ballingschap', blijft voor hen vaak onbegrijpelijk. In Turkije zelf wordt de PKK immers al jaar en dag afgeschilderd als een separatistische terreurorganisatie, ongeacht de steun die de partij in het zuidoosten geniet. Zowel de Turkse autoriteiten als extreemrechtse Turkse kringen verzetten zich dan ook met klem tegen het politieke organiseren van de Koerden in Europa. Dit gebeurt door middel van diplomatieke druk op de Europese overheden, en soms door middel van intimidatie, zoals het vernielen van eigendommen van Koerdische verenigingen of het oproepen tot illegale protestacties.

Conclusie

Brussel heeft zich ontwikkeld als een belangrijk knooppunt in de transnationale politieke ruimte die door de activiteiten van Koerdische activisten gedurende de voorbije twintig jaar gegroeid is. Tegen de verwachtingen in echter fungeert Brussel minder als poort naar Europa, dan wel als een knooppunt voor verschillende Koerdische organisaties die deel uitmaken van eenzelfde organisatorisch netwerk dat onder de invloed staat van de Arbeiderspartij Koerdistan. Wie binnen deze organisaties actief is, draagt actief bij tot de verdichting tussen 'hier' en 'daar', en geeft mee vorm aan een transnationale politieke gemeenschap van Koerden die actief ageert ten overstaan van de ontwikkelingen in Turkije. De sturende rol van de PKK zelf verklaart de 'zin' van vele

initiatieven die op het eerste zicht inefficiënt en zinloos kunnen lijken. Het maakt bovendien duidelijk dat een diaspora zichzelf niet mobiliseert, maar 'gemobiliseerd wordt' en bovendien door middel van deze transnationale politieke praktijken vorm krijgt. Brussel – en bij uitbreiding ook andere Europese grootsteden – fungeren voor de Koerdische beweging als een actieplatform van waaruit transnationale politieke praktijken van verschillende aard ondernomen worden, steeds met als doel de politieke agenda voor de Koerden in Turkije te blijven meebepalen en de uitkomst van het Koerdisch vraagstuk in de richting van haar politieke overtuigingen te sturen.

Marlies Casier (marlies.casier@ugent.be), is doctoraal onderzoekster aan de Universiteit Gent, vakgroep Studie van de Derde Wereld en de Middle East and North Africa Research Group. Haar onderzoeksbeurs voor de studie naar transnationale politieke mobilisatie is afkomstig van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) Vlaanderen.

Literatuurselectie

- Adamson, F.B. (2001) Mobilizing for the transformation of home. Politicized identities and transnational practices. In: Al-Ali, N. & Koser, K., (eds) *New Approaches to Migration? Transnational communities and the transformation of home*. Oxon: Routledge.
- Ammann, B. (2000) *Kurden in Europa. Ethnizität und Diaspora*. Munster: Litt Verlag.
- Grojean, O. (2008) *La cause kurde, de la Turquie vers l'Europe*. Un-published Phd. Dissertation at the Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris. (<http://oliviergrojean.hautetfort.com/these/>)
- Van Bruinessen, M. (1998) Shifting National and Ethnic Identities. *Journal of Muslim Minority Affairs* 8, nr. 1, pp. 39-53.
- Watts, N.F. (2004) Institutionalizing Virtual Kurdistan West: Transnational Networks and Ethnic Contention in International Affairs. In: J.Migdal (ed.) *Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.